

8. Шаповалова І.В. Державотворча функція моралі / І.В. Шаповалова // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К., 2009. – Випуск 28. – С. 236 – 242.

Перглер Т. И. Политико-духовные предпосылки национального государствообразования

Анализируются особенности государствообразования Украины с момента обретения ею независимости. Исследуются политико-духовные предпосылки национального государствообразования Украины.

Ключевые слова: *духовность, политико-духовные предпосылки, процесс государствообразования.*

Pergler T. Political and spiritual preconditions of the national state formation

Analyzes the characteristics of the state formation process in Ukraine since its independence. Explores the political and spiritual preconditions of the national state formation in Ukraine.

Keywords: *spirituality, political and spiritual preconditions, the process of state formation.*

УДК 323.272

Радченко Леся Миколаївна,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук
Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова

РЕВОЛЮЦІЇ ЯК РІЗНОВИД ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН

У статті розглядається сутність політичних змін та проаналізовано один із їх різновидів, а саме: революцію. Визначено основні риси революцій та виокремлено її види.

Ключові слова: *політичні зміни, революція, соціальна революція, політична революція.*

Політичні зміни є наростанням нового у структурних і функціональних особливостях політичних явищ, що забезпечує як самовідтворення, так і оновлення суспільно-політичного організму. Глибинні політичні зміни стають фактом після кількох циклів самовідтворення політичної системи. Системно циклічний розвиток свідчить про перехід до якісно нового стану, до оновлення суспільно-політичного організму.

Багатоманітність джерел та форм політичних змін втілюється у визначених способах буття політичних явищ, а саме: функціонуванні, розвитку та занепаді. Функціонування політичних явищ – це спосіб підтримки існуючої політичної системи, відтворення того балансу сил, що відображає їх базові відношення. За такого способу змін традиції та спадковість мають беззаперечний пріоритет перед будь-якими інноваціями.

Розвиток, у масштабах соціуму, може означати зміни, за яких політика держави виходить на рівень, що дозволяє владі адекватно реагувати на виклики часу, ефективно керувати суспільними відносинами. Такий характер політичних змін передбачає пристосування політичної системи до інших сфер суспільного життя, використовувати гнучкі стратегії та технології володарювання за умови появи нових інтересів та потреб різних соціальних груп та індивідів.

Занепад передбачає негативну перспективу еволюції політичного явища чи процесу. На думку П. Струве, занепад є «Регресивною метаморфозою» політики [6, с. 290]. У стані

занепаду політичні зміни характеризуються переважанням центробіжних тенденцій над інтеграційними, що передбачає розпад існуючої політичної цілісності. Це означає, що існуючий суспільний режим не допомагає ефективно керувати та регулювати соціальні відносини. Тому режим втрачає свою стабільність та легітимність.

Політичні зміни є специфічним типом соціальних змін, пов'язаним із перетворенням у механізмі владного регулювання суспільства [7, с. 278]. Політична система під впливом якісних змін в соціальній сфері постійно знаходиться у русі і розвитку. Фактично не існує двох ідентичних станів однієї і тієї ж політичної системи. Відповідно, політичні зміни є трансформацією інституційних структур, процесів та цілей, що пов'язані із розподілом владних повноважень з приводу управління суспільством, що розвивається. Політичні зміни можуть відбуватися або шляхом пристосування системи до нових вимог соціального середовища, або шляхом зміни однієї системи, нездатної зберегти себе, іншою.

До основних типів політичних змін в політичній науці відносять: політичну реформу, революцію, державний переворот, інколи – реставрацію і частковий або повний перегляд (ревізію) конституції.

Центральним феноменом серед основних типів політичних змін є **революція** – колективне, насильницьке і усвідомлене захоплення влади будь-якою суспільною групою. Революція – це радикальна, корінна, глибока, якісна зміна, стрибок у розвитку суспільства, природи чи пізнання, сполучений відкритим розривом з попереднім станом [1, с. 225]. Революція як якісний стрибок у розвитку, з більш швидкими і суттєвими змінами, відрізняють від еволюції (де розвиток відбувається значно повільніше) та від реформи (під час якої відбувається зміна якоїсь частини системи без зачіпання існуючих основ). Революції виникають і здійснюються як результат накопичення суперечностей у процесі еволюційного розвитку, що розв'язуються переворотом, стрибком, різкими змінами. В політичній науці визначають три ознаки революцій: корінні всеохоплюючі зміни основ соціального порядку; у них діють великі маси мобілізованих людей; революційний процес обов'язково супроводжується насиллям [2, с. 344].

Революція – докорінна, повна зміна якісного стану будь-якого феномену [3, с. 626-627]. Революцією є також швидкі зміни встановленого політичного, соціального чи економічного порядку здебільшого насильницьким способом.

Революціями є стихійні бунти чи епізодичні повстання окремих груп людей чи соціальних верств, поштовхом до яких постає стихійний, нерідко емоційний зрив, ненависть чи відчай. За назвою революції може також ховатися знищення політичних противників і політична мобілізація мас заради здійснення різкого повороту в політичному розвитку країни без зміни її політичної системи (наприклад, «культурна революція» в Китаї у II половині 1960-х років).

Причинами революцій є наростання у суспільстві протиріч до точки антагонізму. Найчастіше антагоністичні протиріччя мають становий або класовий характер і стосуються життєвих інтересів і потреб людини – справедливого розподілу суспільного продукту, рівня життя, правового захисту, життєвого укладу тощо. Антагоністичний характер суспільних протиріч сам по собі автоматично не призводить до революції. Для її виникнення необхідні різноманітні психологічні, культурні, духовні, зовнішньо- і внутрішньополітичні чинники, які своєю сукупною дією утворюють революційну ситуацію, тобто кризовий стан відносин між носіями і виразниками протиріч, коли вони не можуть або не бажають розв'язати їх шляхом консенсусу або компромісу. Революційна ситуація має своїм зовнішнім проявом морально-психологічну готовність як революційних акторів до дії, так і більшості суспільства до сприйняття цієї дії як історичної неминучості, як єдиного виходу із суспільної кризи.

Революція може бути спричинена також зусиллями зовнішніх акторів, які стимулюють загострення внутрішніх протиріч у певній країні і надають підтримку радикальним політичним акторам всередині неї, здійснюючи у такий спосіб «експорт

революції». Революційна ситуація визріває тоді, коли верхи переконані, що вони і надалі спроможні керувати суспільством і утримувати владу у своїх руках, у тому числі силою, коли вони не йдуть на поступки своїм політичним опонентам, провокуючи їх до крайніх дій.

Революції акумулюють настрої та інтегрують інтереси більшості суспільства, і коли бунти, повстання зачіпають верхівки суспільного організму, то революції є фундаментом, глибинним шаром буття і свідомості, інтелектуальної і чуттєвої сфери та спрямовані не на консервацію, а на зміну, на трансформацію якісних концепцій життя. Фундаментом революцій є концепції, програми, філософії всенародного руху до ідеалу.

Багатомірне і багатоаспектне поняття «революція» протистоїть низці суміжних понять і категорій. І водночас воно в тому чи іншому аспекті має спільні риси з суміжними категоріями:

- відрізняючись від занадто тривалої стабільності, застою, а також регресу і деградації, революція – це справжній рух вперед, реальна модернізація, суттєві прогресивні зміни;
- як справжнє оновлення і конкретний процес, а не одноактова дія, революція – це реальні справи, а не лише гасла та перелік побажань. В цьому революція нагадує еволюцію;
- на відміну від повільної та розтягнутої на тривалий час еволюції, революція – це рух прискореними темпами;
- революція – це якісні перетворення, стрибок у розвитку, що протиставляється простим кількісним змінам, поступовому нагромадженню вдосконалень;
- революція – це також сила і процес, що протистоїть поверненню в минуле, контрреволюції, реваншу реакційних сил;
- на противагу перевороту, революція – це глибока зміна усієї системи, її базових принципів, а не просто зміна правлячого режиму;
- на відміну від бунтів і путчів, пов'язаних із нереалістичними програмами або неефективними політичними діями та переважаючим негативним емоцій, революція виступає як ефективний інструмент здійснення конструктивних завдань;
- революція нерідко означає руйнування конституційного режиму, запровадження тимчасових форм правління, скасування режиму старої законності. Водночас вона також може бути пов'язана із встановленням режиму беззаконня і анархії;
- революція – це застосування диктаторських, авторитарних, силових засобів вирішення суспільних конфліктів на відміну від спокійних політичних методів розв'язання складних питань шляхом їхнього обговорення, з'ясування позицій та інтересів сторін, можливостей для компромісу, а також через використання механізмів виборів, референдумів тощо. Вона нерідко веде не лише до тимчасового встановлення, але й закріплення диктаторських форм політичного режиму.

Застосування поняття «революція» може увібрати в себе всі означені вище аспекти, а може обмежитися якимось із них. На базі них можуть створюватися суттєво різні типології та пропонуватися аргументи на підтримку тих чи інших типів процесів. Якщо коротко сформулювати багатомірну, багатоаспектну типологію революцій, то слід розрізняти такі їх «чисті» типи, що протиставляються один одному в межах тієї чи іншої можливої типології, яка пропонується на базі конкретного критерію чи комплексу застосованих критеріїв класифікації. Таким чином, революції бувають:

- за сферою здійснення – політичні, соціально-економічні, культурні;
- за характером і ступенем організованості – спонтанні, професійно підготовлені, керовані;
- за своєю історичною значимістю – прогресивні, консервативні;
- за класовою природою – антирабовласницькі, антифеодальні, буржуазні, антибуржуазні, антикримінальні, гуманістичні;
- за провідними силами та головними учасниками – революції рабів, селянські, бюргерські, пролетарські тощо;

- за темпами – такі, що динамічно розгортаються та повзучі, уповільнені;
- за ступенем розгортання свого потенціалу – завершені, незавершені, придушені, або такі, що само зруйнувалися;
- за ступенем відносно позитивного сприйняття більшістю громадян, а також іншими країнами – легітимні, нелегітимні;
- за політичними результатами – демократичні, а також такі, що створюють систему диктаторських органів влади або ж створюють умови для встановлення анархічного політичного режиму чи режиму терору і геноциду;
- за культурно-цивілізаційними та національно-культурними наслідками – націотворчі, сепаратистські, антиколоніальні, антиімперіалістичні, проімперіалістичні та ін.;
- за загальними соціально-економічними та іншими комплексними суспільними наслідками – конструктивні, прогресивні, деструктивні, контрпродуктивні;
- за ступенем схожості на інші революції – унікальні, типові тощо.

Революції розрізняються насамперед за типом соціальної або іншої матерії, яка змінюється в результаті революції, а також за її рушійними силами, цілями і завданнями. Революція у свідомості, культурі, мистецтві, світогляді, суспільному житті людей є більш значимими. Соціальні і політичні революції виникають як наслідок зростання суперечностей у суспільному житті на певному етапі його розвитку, - це найгостріші форми боротьби між новими, що народжуються, і віджилими, старими формами суспільних відносин [4, с. 561-562].

Революція є політичним засобом створення нових умов для вирішення найгостріших економічних, соціальних та духовних проблем суспільства. Тому вона включає в себе не тільки усунення старої влади, певну зміну існуючого державного ладу, а й наступну докорінну трансформацію у системі власності, у правовій, культурній, ідеологічній сферах. Саме ці перетворення і є власне революцією.

Історія засвідчує, що більшість революцій як політичні і соціальні водночас. Соціально-політичні революції відрізняються своїм розмахом, характером, рушійними силами, цілями і завданнями. Можна виокремити такі типи соціальних і політичних революцій:

- Антиімперіалістичні (національно-визвольні, антиколоніальні);
- буржуазні;
- буржуазно-демократичні;
- народні;
- народно-демократичні;
- соціалістичні.

Особливе місце у ряду соціальних революцій посідають політичні революції, в результаті яких змінюється тип влади без змін соціально-економічних основ суспільства, при цьому здійснюється усунення від влади однієї фракції правлячого класу, іншою, прогресивнішою його фракцією.

Політична революція – це суспільний рух і переворот, мета яких – повалення старого режиму шляхом насильницького завоювання політичної влади і здійснення докорінних змін політичного життя суспільства [4, с. 562]. Головним питанням такої революції є питання про політичну державну владу, про те, яким соціальним спільнотам вона належить і кому з них вона належатиме. Усі політичні революції у процесі їх підготовки та здійснення ставлять за мету утвердження демократичної влади. Проте, політичні революції можуть відкрити шлях недемократичним режимам.

Революції можуть мати або подвійний ефект з точки зору суспільного прогресу (наприклад, економічне зростання, з одного боку, і соціальний хаос чи навіть деградація – з іншого), або взагалі мати своїм наслідком суспільний регрес. Внутрішньо небезпечним мотивом кожної революції є, так звана, революційна доцільність, яка полягає в тому, що в жертву ідеологічним потребам або намірам її вождів за будь-яку ціну утримати владу, що є

основною умовою переоблаштування суспільства, можуть бути принесені стратегічні, сутнісні цілі революції. Зазвичай така тенденція виявляється у штучному репродукуванні революційної ситуації, у постійні політичні мобілізації мас методом створення міфу про контрреволюційну загрозу за її фактичної відсутності. Результатом може бути масштабне застосування терору і поширенні його не тільки на реальну контрреволюцію та політичних опонентів, а й на політично нейтральні групи і навіть на представників революційного табору. Негативні тенденції революцій значною мірою стимулюються, так званими, професійними революціонерами – політичними активістами, способом життя яких є постійне забезпечення наявних соціальних порядків, навіть таких, що виникли внаслідок революції.

З усіх видів політичних процесів революції найбільшою мірою притаманні такі якості, як рішучість і повнота змін, до яких вона приводить, що традиційно сприяють формуванню в суспільстві великої кількості прихильників саме цього шляху здійснення соціальних змін. Але в даного виду політичних процесів існує й ряд недоліків, що значно знижують творчий потенціал даної форми суспільно-політичних перетворень та обмежують сферу її можливого використання. Неодноразово в ході історичної практики підтверджувалася та характерна особливість революції, як непередбачуваність наслідків, що наступають в результаті тривалої боротьби. Революція супроводжується жорсткою боротьбою всередині її прихильників з програмних, доктринальних питань запланованих перетворень, всякого роду розколами тощо. Крім того, нерідко суспільство, що виникає в ході революційних змін, дуже відрізняється від першопочаткового проекту, а іноді взагалі буває його повною протилежністю.

Вплив революції на морально-психологічний стан суспільства завжди є подвійним. З одного боку, вони мобілізують маси апелювати до високих ідеалів гуманізму, породжують надії на перемогу справедливості. Але, з іншого боку, процес руйнування старого ладу викликає до життя найпримітивніші інстинкти мас – заздрість, нетерпимість, ненависть, жорстокість, байдужість до людського життя тощо. Неповна реалізація революційної мети породжує в масах розчарування наслідками революції і закладає підвалини майбутнього невдоволення встановленим нею суспільно-політичним ладом. Революція, як правило, сягає верхньої мети у досягненні поставленої мети і після цього йде на спад, нерідко завершуючись у деяких суспільних сферах поверненням до передреволюційних порядків. У підсумку революції практично ніколи не приносять результатів, на які очікували мобілізовані нею маси [3, с. 627].

Ініціатором політичних змін будь-якого типу, як правило, виступає меншість суспільства, що нав'язує іншим громадянам власну думку. Навіть у випадку революції, мобілізуючої маси людей, багато її учасників не повною мірою усвідомлюють цілі своїх дій. Оцінюючи стан суспільства в дані періоди, можна говорити про те, що більшість включаються до підтримки тих чи інших змін через бажання самоствердження або страх насилля, рідше – через небажання самовідчуження від системи.

Література:

1. Велика сучасна енциклопедія: у 10 т. / уклад. А.С. Івченко. – Харків, 2013.– Т. 8. – 352 с.
2. Политология: учебник / А. Ю. Мельвиль [и др.]. – М.: Московский государственный институт международных отношений (Университет) МИД России, ТК Велби, Издательство Проспект, 2008. – 618 с.
3. Політична енциклопедія / Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2012, – 808 с.
4. Політологічний енциклопедичний словник / Урядник В.П. Горбатенко; За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.

5. Пояркова Т.В. Особливості еволюції поняття «кризовий синдром модернізації» / Т. В. Пояркова // Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 22. Випуск 6 [Гол. ред. О.В.Бабкіна] – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2011. – С 11 – 16.

6. Соловьев А.И. Политология: Политическая теория, политические технологии: Учебник для студ. Вузів / А. И. Соловьев. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 559 с.

7. Теория политики: Учебное пособие / Под ред. Б.А. Исаева. – СПб.: Питер, 2008. – 464 с.

8. Траверсе О.О. Інституційні зміни та лідерство в українській політиці початку демократичних змін / О. О. Траверсе // Всеукраїнська теоретична й науково-практична конференція з правознавства, політології та соціології «Трансформація політичної системи: соціальні перетворення та законодавчий процес». – Редакція журналу Верховної Ради України «Віче» – Том 4. – 18 вересня 2007. – с. 25-27.

9. Шаповал В. Зміни, що ведуть до стихії / В. Шаповал // Віче. – № 15-16. – 2006. – с. 20-24.

Радченко Л. Н. Революции как разновидность политических изменений

В статье рассматривается сущность политических изменений и проанализирована одна их разновидность, а именно: революция. Определены основные черты революций и выделяются ее виды.

Ключевые слова: политические изменения, революция, социальная революция, политическая революция.

Radchenko L. Revolution as a variety of political change

The article examines the nature of political changes and analyzed one of their kinds, namely: the revolution. Defined the main features of revolutions and highlights its species.

Key words: political change, revolution, a social revolution, a political revolution.

УДК 399.166.5:347.211

Волошина Дана Олегівна,

*науковий співробітник Наукового центру
зв'язку та інформатизації*

*Військового інституту телекомунікацій та інформатизації
Державного університету телекомунікацій*

**СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ**

В статті розглянуто актуальні питання соціально-правового регулювання інтелектуальної власності в сучасному українському суспільстві.

Ключові слова: власність, інтелектуальна власність, духовні цінності, творчість, науково-технічна продукція, авторське право.

У ХХІ ст. ідеї, духовні цінності, знання стають все важливішою частиною життя людини та економіки держави. Вартість більшості нових продуктів інтелектуальної, творчої діяльності людини залежить передусім від їх змісту, інформації, яку вони несуть, а не від матеріального вираження. Розвиток економіки значним чином залежить від обсягу і змісту інноваційної та винахідницької діяльності. У свою чергу, достойна винагорода за